

33. Knjiga Mudrih Izreka

Knjiga Mudrih Izreka sastoji se od 31 poglavlja koja su nastala u različitim epohama. Zato istraživači govore o kolekcijama tj. zbirkama materijala. Usporedba sa sličnom literaturom Egipta i Mezopotamije govori da se radi o veoma starom tekstu, najvjerojatnije starijem od 6.st.pr.Kr. Teškoću u određivanju vremena nastanka pričinjava sama narav teksta jer iznosi „apstraktnu“ mudrost bez dodavanja detalja iz bližeg povijesnog konteksta.

Naš termin *izreka* jest prijevod hebrejskog termina *mašal*, dakle *sefer mešalim*. Hebr. *mašal* ima dva značenja: s jedne strane označava *sličnost, usporednost*, a s druge *riječ koja upravlja*. Isto dvostruko značenje ima i glagol *mašal*. Tumači kažu da ova dvostrukost značenja otkriva logiku ovih izreka: pojedina izreka nastaje uspoređivanjem određenih stvarnosti ljudskog života, zaključak biva stavljen u izreku koja je *slična, usporedna* s poukom koja iz toga nastaje a sama izreka ujedno *upravlja* svakodnevni život. Ove kratke i jezgrovite izreke poslužile su biblijskom piscu, kako u ovoj tako i u drugim knjigama, da pomoću njih konstruira izreke mudraca, govore, alegorije, usporedbe itd. Koliko god da su na raznim mjestima različito ugrađivani u razne književne rodove, uvijek zadržavaju temeljnu oznaku: nastali su svakodnevnim iskustvom tijekom kojeg se ispituje dosadašnje znanje o pojedinom problemu i plod takvog promišljanja stavlja se pojedinu u izreku koja treba biti poukom i upravljati život sljedećih generacija. Dakako, pretpostavka jest da svijet počiva na sigurnim principima i da u njemu postoji određeni red s kojim čovjeka usklađuje pojedina od izreka.

Iako je izreka uvijek plod refleksije jedne osobe, ona vremenom postaje djelo šire zajednice koja je komunicira unutar sebe i time je drži u životu, kušajući njezinu životnu vrijednost. Život zajednice jest pokusni teren na kojem pojedina izreka dobiva vrijednost i opstaje „u životu“ da bi, nakon faze kruženja u usmenim predajama, jednom bila zapisana kao trajna vrijednost.

Pregled glavnih dijelova knjige i važnijih tema

I knjiga: Izr 1-9

Ovaj dio knjige se i po formi i po sadržaju razlikuje od ostala 4 dijela knjige. Iako su postojali pokušaji detaljnije razraditi strukturu ovoga djela knjige, ipak se do sada nije došlo do konsenzusa o tom pitanju.

J.-N. Aletti ističe kako je naglasak na ljudskoj riječi i njezinoj snazi zavodljivosti – analizira se kako ona funkcionira i koje plodove zavođenje za sobom povlači. Kao svojevrsna sinteza, pojavljuju se dva ženska lika koji u sebi utjelovljuju različite vrijednosne sustave a stoga i nasuprotne stilove života. Lik prostitutke se odlikuje zavodljivim govorom koji puno toga obećava, ali naposljetku malo daje a uz to razara život zajednice. S druge strane, utjelovljena

Mudrost je također ženskog roda, pojavljuje se kao ženski lik koji nudi mudrost i poziva ljude da je dođu uzeti – njezina riječ izgrađuje i pojedinca i zajednicu.

S obzirom da se smatra kako je Knjiga Mudrih Izreka svoj konačni oblik dobila nakon babilonskog sužanjstva, njezini naglasci bili bi u službi izgradnje postegzilskog Izraela. Oni trebaju pružiti podršku narodu koji je u velikoj opasnosti izgubiti osjećaj za religiozne vrijednosti i živjeti otuđen uslijed utjecaja društvenih i političkih institucija koje je u Izraelu nametnuo okupator – Asirija. Izraelski narod se ovim putem potiče da povrati i ponovno probudi svijest o vlastitom identitetu putem povratka na izvore svoje religiozne i kulturalne tradicije. U tu svrhu se naglašava mudrost koja dolazi od Boga i predstavlja dah onog praiskonskog Božjeg reda kojeg je utisnuo u stvorenja a čovjek može doći u kontakt s njim (Izr 8). Riječi mudrosti čovjeku otkrivaju Božji red koji je imanentan stvarnosti ovoga svijeta.

Humani i humanistički ishod ljudskog postojanja usko je vezan za mudrost. A ona je u svojoj srži *strah Božji* (Izr 9,10). Ne strah od Boga, niti strah pred Bogom nego strah biti bez Boga ili ići protiv njega. Dakle, radi se istraživanju, upoznavanju i poštovanju Božjeg reda po kojem postoji ovaj svijet. Jer, ako svijet postoji milijune godina, ne možemo mu mi sada nakon toliko godina udariti nove temelje, dati neki svoj red, neke svoje zakone – ne, on već ima red po kojem je postao i po kojem postoji i on i život na njemu tolike milijune godina prije nas. Mi možemo i trebamo te zakone istraživati i upoznavati i njima se služiti. Nikako ići protiv njih jer bi to značilo rezati granu na kojoj sjediš. Stoga će Knjiga Izreka uporno naglašavati mudrost kao potragu za ovim principima i strah Božji kao njihovo poštovanje, čime čovjek postaje prijatelj Božji i partner na projektu liječenja narušenog reda na Zemlji. To je najviši cilj kojeg čovjek može na ovoj Zemlji staviti preda se – mudrost je to uočiti i za tim ići. Sve drugo su stranputice. Ovu mudrost čovjek dobiva ako se otvara strahu Božjem – ako želi biti partner Božji i spreman je surađivati u njegovu projektu. Dakako, ako to čovjek jest, onda će imati pozitivan stav prema Zakonu Božjemu.

Maločas smo spomenuli da se mudrost ovdje javlja u liku žene. Ovo je tzv. personificirana mudrost pomoću kojeg se želi istaći nekoliko njezinih kvaliteta. Prije svega, ona je stvorena od Boga, ali je od njega poslana u svijet kako bi uspostavila vezu između Boga i svijeta. Ovakvo uosobljenje mudrosti, kakvog nije bilo u egipatskoj književnosti, služi za približavanje Božjeg otajstva jer mudrost progovara običnim jezikom, nudi puninu života, ali i najavljuje tragediju onima koji se oglušuju o njen zov. Tako se, pored postojanja svjetovne mudrosti, pojavljuje mudrost koja čovjeku pomaže u hodu kroz teškoće svakodnevice prema Bogu, a k tome je još i uosobljena – time postaje pristupačnija čovjeku, nije hladna nauka ili znanje dostupno samo onima koji su obdareni za spekulativne dosege, nego je bliska, prijateljski nastrojena – ima ljudski lik!

To je u potpunosti u službi ovih prvih 9 poglavlja koja su zapravo poziv na učenje, u njima učitelj nastoji u učeniku rasplamsati želju za proučavanjem mudrosti.

II knjiga: Izr 10,1-22,16 (Salomonove izreke)

Ovo je u stvari zbirka od 375 različitih izreka. Činjenica da ih je toliko i da svaka od njih stoji sama za sebe – dakle, međusobno nisu tješnje povezani – daje ovoj zbirci specifičan ton, posebice u odnosu na prvih 9 poglavlja u kojima se može prepoznati nekoliko većih cjelina. No, iako se svaka izreka čita sama za sebe i nije povezana s drugom, ipak je moguće uočiti postojanje npr. jednog termina koji se proteže kroz nekoliko izreka ili uočiti postojanje neke teme koja diskretno „grupira“ određeni broj izreka.

Sve izreke osim jedne sastoje se od dva stiha, pri čemu drugi stih obično izriče izriče tj. podržava prvi, ali suprotan način:

*Pravednikova su usta izvor života,
a opakomu usta kriju nasilje (10,11)
Mržnja izaziva svađu,
a ljubav pokriva sve pogreške (10,12).*

Ovdje u prvoj izreci imamo suprotstavljena dvojica usta: usta pravednika donose život, dakle pomažu drugima da u životu ostanu i da se životom napajaju. Ako pravda zahtijeva kaznu ili odštetu, to nije katastrofa nego medicina da prekršitelj konačno i odlučno krene pravim putem. Opaka usta kriju nasilje – ovdje nema pravde, dakle ne pita se za istinu i za red koji je preduvjet života na svim razinama nego je glavni princip sila, sukob da bi se nešto uspjelo. No, nasiljem se život ne unapređuje nego uništava.

Druga izreka, iako može stajati sama za sebe, ipak diskretno dopunjuje prvu: svađu (tj. sukob koji će prerasti u nasilje) izaziva mržnja. Ako to povežemo s prvom izrekom, dobivamo da je kod opakog pokretač djelovanja mržnja, i stoga ne čudi da je njegova “metoda” rada – nasilje! Drugi dio druge izreke kaže *ljubav pokriva sve pogreške*: dakle, ona liječi čak i tamo gdje je bilo grešaka, nepravde. Ako liječi te rane (koje bi da nije ljubavi dovele do sukoba, nasilja i smrti), onda je ona zapravo izvor života. Stoga je ona usporedna sa *pravednikovim ustima* iz prve izreke. Ili, da idemo još dalje, da bi pravednikova usta mogla biti izvor života – da bi mogla grešnika liječiti i vraćati u život, ona moraju *pokrivati sve pogreške*. To znači da pravednost djeluje u istom pravcu kao i ljubav – ili, još bolje, pravednost bez ljubavi nije pravedna, a ljubav, ako nema pravednosti, neće biti izvor života.

Većina izreka u ovoj zbirci nije religiozne nego najrazličitijih svjetovnih tematikâ, pa istraživači zaključuju kako je ova zbirka bila dio nekog školskog tj. pedagoškog priručnika za školovanje državnih funkcionera, diplomata itd.

III knjiga: Izr 22,17-24,22 (Zbirka izreka mudraca)

Ovdje imamo svega 30 izreka koje se po stilu razlikuju od prethodne dvije zbirke: ovdje je govor direktno upravljen čitatelju tj. slušatelju izreka u kojima je naglasak manje na poticaju ili zabrani a više na opisu sadržaja i njegovom mudrosnom obrazlaganju. Ovakav stil odgovara pouci koju učitelj daje učeniku tijekom nastave dok se savladava određena tema.

Posebice je upečatljiv govor o pijancu (23,29-35), prožet pathosom i finom ironijom, koji je pisan višom umjetničkom tehnikom od one u prethodnoj knjizi (10,1-22,16).

IV knjiga: Izr 25-29 (Druga Salomonova zbirka)

Ova zbirka sadrži 128 izreka koje se uglavnom koncentriraju na kraljevsku tematiku, a nastala je vjerojatno oko 700.g.pr.Kr. I ovdje su izreke uglavnom formirane u obliku distiha, sa sintetičkim ili antitetičkim paralelizmom, dok su teme izmiješane, tako da se pored religioznih pojavljuju i profane.

U poglavljima 25-27 imamo najstariju mudrosnu obradu tzv. *doktrine retribucije* – učenja da Bog srazmjerno nagrađuje dobro a kažnjava zlo. Ovdje se Bog pojavljuje kao nekakav objektivni princip, njegovo djelovanje događa se preko reda u svijetu zahvaljujući kojemu svatko prolazi prema svojoj zaslugi: čovjeku se vraćaju njegovi čini i njihova dobrotu – ako je činio zle čine, vratit će mu se zlo, a ako je činio dobre čine, onda će mu se vraćati dobro.

Dok se čini da su u Izr 25-27 slušatelji/čitatelji običan puk, u Izr 28-29 to su po svoj prilici studenti koji se pripremaju vršiti javne službe pa su izreke naglašenije socijalne i javne tematike. Stoga se mudrac pojavljuje kao čovjek koji izgrađuje društvo i uvećava njegovo opće dobro te napredak.

Dodaci: Izr 30-31

Dodaci kao posljednja sekcija Knjige Mudrih Izreka sadrže 4 cjeline:

- riječi Agurove (30,1-9) predstavljaju razgovor skeptika sa vjernikom;
- brojčane izreke (30,10-33) izražavaju čuđenje nad misterijima života i radoznalost mislioca koji ih istražuje;
- riječi Lemuelove odražavaju mudrost onoga koji se brine o zajednici, a ovdje je ta mudrost pripisana njegovoj majci koja poučava svoga sina;
- pjesma o vrsnoj ženi (30,10-31) oslikava lik žene koja u sebi utjelovljuje mudrost – nakon što je u prethodnim poglavljima iznesena sva nauka i prikazano kako govori Mudrost koja se utjelovljuje u čovječje tijelo, sada imamo obratan proces: imamo prilike vidjeti kako izgleda lik žene koja u sebi utjelovljuje mudrost! Ono što mudrost želi proizvesti u čovjeku.

